

JERZY OLSZEWSKI
Uniwersytet Śląski
w Katowicach

NIEPOWODZENIA DYDAKTYCZNE NAUCZYCIELI TECHNIKI ROZPOCZYNAJĄCYCH PRACĘ PEDAGOGICZNĄ

Nauczyciel techniki podejmujący pracę w szkole niejednokrotnie napotyka w pierwszych latach swojej pracy pedagogicznej na trudności, które determinują dalszą jego działalność. O sytuacjach trudnych w pracy nauczyciela mówi się wtedy, gdy młody nauczyciel nie osiąga oczekiwanych rezultatów a swoją pracę wykonuje ze zmniejszoną sprawnością i skutecznością.

Trudności w pracy nauczyciela techniki wynikają z różnorodnych przyczyn. Niepokonywanie występujących trudności prowadzi zawsze do niepowodzeń w pracy pedagogicznej, które można ogólnie określić jako stan, w którym znalazł się nauczyciel nie spełniający oczekiwanych wymagań szkoły.

Z. Wiatrowski stwierdza, że powodzenie i niepowodzenie są to stany będące następstwem stosunku zachodzącego między rzeczywistymi wynikami wysiłku człowieka a założonymi uprzednio oczekiwaniami¹. Inaczej mówiąc, niepowodzenie w pracy nauczyciela określić można jako nieskuteczny rezultat wykonywanych obowiązków zawodowych. Z tego punktu widzenia, powodzenia i niepowodzenia pedagogiczne nauczyciela można badać w kategoriach efektywności pracy dydaktyczno-wychowawczej.

Uwarunkowań dotyczących niepowodzeń w pracy młodego nauczyciela może być wiele. Wynikają one ze złożoności procesu kształcenia. Ich istotę i zasięg determinują podstawowe czynniki do których zaliczyć można: cele i treści kształcenia, czynniki związane z osobą i pracą nauczyciela, czynniki zwią-

zane z osobą i postawą ucznia oraz warunki wewnętrzne i zewnętrzne realizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego. Jest więc to zagadnienie złożone i wieloparametryczne.

W niniejszym opracowaniu ograniczymy się tylko do omówienia niektórych trudności i niepowodzeń młodego nauczyciela występujących w pierwszych latach jego pracy i w trakcie realizacji przedmiotów praca-technika i wychowanie techniczne.

Aby uzyskać obraz trudności dydaktycznych początkującego nauczyciela, przeprowadzono w roku szkolnym 1984/85 badania diagnostyczne wśród 82 nauczycieli techniki w pierwszych czterech latach ich działalności pedagogicznej².

Badaniami objęto nauczycieli uczących przedmiotu praca-technika w szkołach podstawowych i nauczycieli wychowania technicznego w liceach ogólnokształcących na terenie woj. katowickiego.

Głównym motywem podjętych badań było rozpoznanie występujących trudności i niepowodzeń nauczycieli techniki oraz wypróbowanie narzędzi badawczych dla szerszego zasięgu badań. Podstawową metodą badawczą była metoda badania opinii oraz analiza dokumentów szkolnych. Narzędziami badań były kwestionariusze ankiety skierowane do interesujących nas nauczycieli, dyrektorów szkół i nauczycieli metodyków.

Badani nauczyciele w 68 % legitymowali się wyższym wykształceniem magisterskim, pozostała część uzupełniała swoje kwalifikacje na zaocznych studiach nauczycielskich.

Wszyscy ankietowani w różnym stopniu akcentowali występujące w ich pracy trudności i niepowodzenia. Dotyczyły one zarówno pierwszego kontaktu z miejscem pracy jak i problemów wynikających z kilkuletniego stażu pedagogicznego. Pierwszy kontakt ze szkołą uważają respondenci za bardzo istotny dla dalszych sukcesów w swojej pracy. Zwracają oni uwagę na sposób przyjęcia nauczyciela przez dyrekcję i grono pedagogiczne. Niejednokrotnie od sposobu potraktowania nowoprzyjętego nauczyciela przez dyrekcję szkoły oraz od przydzielenia mu konkretnych zadań wynikających z realizacji kształcenia politechnicznego, otoczenia go opieką przez doświadczonego kolegę - zależy jego dalsza praca zawodowa.

Ponad połowa początkujących nauczycieli /48 wypowiedzi/ została otoczona opieką przez dyrekcję i grono pedagogiczne w stopniu dobrym a nawet bardzo dobrym. Wypowiedzi 24 nauczycieli sugerują, że zostali otoczeni opieką w stopniu dostatecznym, a 10 badanych uważa opiekę w pierwszym roku pracy jako niedostateczną.

Młody nauczyciel ma poza sobą studia teoretyczne i niewielką praktykę. Wykazuje on z reguły poważne braki w zakresie znajomości praktycznego życia szkolnego a więc sposobu wypełniania dziennika lekcyjnego, arkuszy ocen i spostrzeżeń prowadzenia rozmów z rodzicami, prowadzenia wycieczek oraz posiada duże braki w znalezieniu trafnych metod wychowawczych. Isotna jest więc w tym okresie pomoc ze strony doświadczonego nauczyciela - opiekuna. Młodzi nauczyciele taką pomoc uzyskali, nie doświadczyli później tylu trudności w działalności pedagogicznej co ich koledzy pozbawieni takiej opieki.

Warunki organizacyjne pracy szkół wpływają niewątpliwie na niepowodzenia dydaktyczne. Badani wykazują, że tzw. dwuzmianowość, duża liczba uczniów w klasie, brak odpowiedniej pracowni i dostatecznego jej wyposażenia, niedopracowany plan zajęć itp. - wywołują ogólne zmęczenie i zniechęcenie nauczycieli do efektywnego prowadzenia lekcji. Warunki w dużym stopniu uciążliwe wykazuje 40 % a tylko 20 % badanych ocenia warunki pracy jako bardzo dobre.

Największą bolączką młodych nauczycieli techniki jest niedostateczna baza dydaktyczno-materiałowa szkół. Stwierdza się, że 60 % szkół nie posiada stałej pracowni do nauczania techniki lub pracownie te nie są dostatecznie wyposażone. Biorąc pod uwagę braki występujące w zakresie podręczników do nauczania techniki lub ich niedostosowanie do wymogów programowych, nauczanie w takich warunkach jest mierne. Z drugiej jednak strony 40 % badanych szkół posiada wyposażenie dostateczne a nawet dobre, zwłaszcza w środki dydaktyczne, a efekty dydaktyczne w opinii przełożonych są słabe. Wynika to z braku doświadczenia pedagogicznego młodych pedagogów. W pierwszych latach nauczania nauczyciel całą swoją uwagę skupia nad treściami merytorycznymi, mniejszą zaś uwagę przywiązuje do metodycz-

nego i efektywnego jej prezentowania. Przeważają zatem w tym okresie proste, słowne metody przekazu wiedzy jak: wykład, pogadanka, opis. W miarę nabywania doświadczenia, dopiero w późniejszym okresie nauczyciele sięgają do aktywniejszych metod i form dydaktycznych. W większości przypadków /70 %/ badani wykorzystują techniczne środki i własne materiały dydaktyczne w trzecim i czwartym roku pracy. Do organizowania zajęć laboratoryjnych i prac wytwórczych oraz organizowania wycieczek sięgają w późniejszym okresie /70 %/. Z wypowiedzi nauczycieli wynika, że choć znają nowoczesne formy przekazu i metody aktywizujące ucznia w procesie kształcenia, niechętnie do nich sięgają, gdyż wymaga to ogromnego nakładu czasu na ich przygotowanie /76 %/.

Dyrektorzy szkół i metodycy podkreślają dużą wiedzę merytoryczną /przedmiotową/ młodych nauczycieli techniki /73 %/, zastrzeżenia ich dotyczą jedynie słabego przygotowania metodycznego a zwłaszcza poprawnego przygotowania do pracy wychowawczej z młodzieżą /52 %/. Młody nauczyciel nie bardzo umie poprawnie planować lub dobrać ilość wiedzy do poszczególnych tematów i zdolności percepcyjnej uczniów /62 %/, nie ma wprawy w doborze odpowiednich środków dydaktycznych, ma również trudności w formułowaniu celów lekcji, w doborze aktywizujących, problemowych metod nauczania oraz niesystematycznie, bardzo jednostronnie sprawdza wiedzę ucznia /68 %/. Przyczyną tego stanu są często popełniane błędy metodyczne /38 %/, które zmniejszają powodzenie skuteczności zajęć. W tym trudnym okresie dla początkującego nauczyciela wydaje się nieodzowna pomoc i ścisła współpraca z nauczycielem metodykiem.

Na pytanie: "czy wiedza zdobyta na studiach jest wystarczająca do podjęcia pracy w szkole?" - respondenci potwierdzają /60 %/ opinie swoich przełożonych wysuwając własne wnioski w tym względzie. Dotyczą one lepszego, w uczelni kształcącej nauczycieli, przygotowania do prowadzenia zajęć praktycznych /80 %/ jak również zwiększenia liczby godzin na zajęcia pedagogiczno-metodyczne /45 %/ oraz zwiększenie czasu na przebywanie w szkołach w ramach praktyk pedagogicznych /47 %/.

Krytyczne wypowiedzi młodych nauczycieli dotyczą pytania związanego z określeniem rangi przedmiotu praca-technika i wychowania technicznego, jego pozycji wśród innych przedmiotów oraz zainteresowań młodzieży przedmiotem i techniką. Ponad 85 % nauczycieli klasyfikuje swoje przedmioty na dalekim miejscu wśród innych. Twierdzą, że kształcenie politechniczne jest niedoceniane przez grono pedagogiczne, dyrekcję i rodziców /85 %/, przez co ranga przedmiotu i prestiż nauczyciela techniki maleje. Taki stan rzeczy upatrują w tym, iż konkurencyjne przedmioty matematyczno-przyrodnicze są "maturalnymi" bądź egzaminacyjnymi na studia wyższe. Zatem przy braku motywacji ze strony młodzieży do uczenia się, wychowanie techniczne w niektórych szkołach uważane jest za przedmiot nieważny a nawet niepotrzebny /30 %/. Skutki własnych niepowodzeń dydaktycznych nierozzerwalnie wiążą nauczyciela z rangą przedmiotu w strukturze kształcenia ogólnego /34 %/.

Zainteresowania dzieci i młodzieży w badanym środowisku i w różnym wieku, różnie się kształtują. Nauczyciele oceniają, że zainteresowania niektórymi dziedzinami techniki /elektronika, kosmonautyka, teletechnika/ jest niejednokrotnie większe od zainteresowań przedmiotem nauczania. Ponadto, szkoła obecnie straciła atrybut wyłączności przekazywania nowoczesnej wiedzy technicznej. Konkurencyjnym źródłem, zwłaszcza samodzielnego zdobywania wiedzy o technice, bardziej doskonałym w metodach przekazu, stała się telewizja i czasopisma techniczne. Młodzież chętnie z tych źródeł korzysta choć zasięg zainteresowań młodzieży w różnych okresach jest różny. Średnio biorąc, np. młodzież licealna interesuje się techniką w granicach 30%. Potwierdzają to badania prowadzone na terenie woj.katowickiego³.

Audycje telewizyjne i czasopisma o tematyce technicznej są obfitym źródłem informacji i wiadomości wzbudzającym zainteresowania i fascynację techniką. Choć w wielu przypadkach zainteresowania młodzieży nie są trwałe to jednak dodatkowe źródła samodzielnego zdobywania wiedzy o technice stwarzają możliwości pobudzania zainteresowań i ich utrwalania⁴. Wymaga to od nauczycieli techniki stałego, intensywnego samokształcenia i

uzupełniania wiedzy technicznej, wielokrotnie większego niż to ma miejsce w innych przedmiotach nauczania. Stąd, nauczyciele zaliczają nauczanie techniki do przedmiotów "trudnych", wymagający stałego kontaktu z nowościami techniki i technologii wytwarzania /57 %/.

Zaprezentowane częściowe wyniki badań sondażowych i poruszone niektóre tylko problemy dają podstawę do szerszego sięgnięcia po przyczyny i skutki, trudności i niepowodzenia nauczycieli w pierwszych latach ich pracy w szkole. Fakt występowania owych trudności prowadzących w konsekwencji do niepowodzeń dydaktycznych jest zjawiskiem o tyle szczególnym, że trudności obiektywne niejednokrotnie górują nad trudnościami subiektywnymi⁵. Wynikają one m.in. z niezadawalającego przygotowania zawodowego nauczycieli. Obecnie realizowany 5-letni cykl kształcenia stwarza możliwości przeprowadzenia odpowiednich korekt w programach studiów. Z drugiej jednak strony należy stwierdzić, że bezkrytyczna samoocena, bezradność, niechęć przewycięzania trudności, brak inicjatywy w budowaniu własnej bazy dydaktycznej, brak chęci w poszukiwaniu skuteczniejszych metod nauczania i samokształcenia - to w wielu przypadkach "grzechy główne" młodego nauczyciela techniki. Pogłębiają one dalsze niepowodzenia dydaktyczne i są konsekwencją niepowodzeń uczniów oraz niewielkiego zainteresowania kulturą techniczną. Technika sama w sobie posiada atuty, które pozyskują jej sprzymierzeńców. Rzeczą młodego nauczyciela jest wykorzystanie jej walorów do pracy z młodzieżą.

Wyniki przeprowadzonych badań nie upoważniają do zbyt daleko idących uogólnień ze względu na mały zasięg terytorialny, charakter metodologiczny i niewielką populację. Wskazują one jednak na problemy, których rozwiązanie staje się pilną koniecznością współczesnego kształcenia politechnicznego.

PRZYPISY

- ¹Z. Wiatrowski, Powodzenia i niepowodzenia szkolne pracujących, Warszawa 1975
- ²Badania zostały przeprowadzone przez Zakład Dydaktyki Przedmiotów Technicznych w ramach seminarium magisterskiego.
- ³F. Zdziuch, Zainteresowania techniczne młodzieży licealnej, W: Biuletyn IKN-ODN i KOiW, Katowice 1984 nr 5-6
- ⁴J. Olszewski, Źródła samodzielnego zdobywania wiedzy o technice, W: Biuletyn IKN ODN i KOiW, Katowice 1984 nr 5-6
- ⁵M. Frejman, Przydatność zawodowa nauczycieli techniki, Zielona Góra 1982